

Ματιές στο μέλλον

του Νίκου Παπανδρέου
tulayev@gmail.com

Το τέλος των μεταρρυθμίσεων;

Υποβόσκει μια συντηρητική νοοτροπία που ξεπερνά την κομματική ταμπέλα. Η συντήρηση –να μην αλλάξουμε τίποτα– βρίσκει δυνατούς εκφραστές σε όλα τα σημερινά πολιτικά κόμματα

Και φτάνουμε οιγά-οιγά στο τέλος του μηνιού. Και στο τέλος της πιεστικής εξ ουρανού «μηχανής» που ξεκίνησε, αλλά που δεν ολοκλήρωσε τις μεταρρυθμίσεις.

Μελέτες δείχνουν ότι οι μεταρρυθμίσεις έχουν σταματήσει εδώ και ενάμιση χρόνο. Οι αναλύσεις για το τι άλλαξε στην Ελλάδα βρίσκουν ότι όλες οι σημαντικές αλλαγές έγιναν στο διάστημα 2010-2011. Έκτοτε οι κυβερνήσεις σταμάτησαν να πιέζουν για τις «δύσκολες» αλλαγές. Σήμερα, σαν η ατμομηχανή των μεταρρυθμίσεων να μην αντέχει την ανηφόρα. Σήμερα, ως και πρώην υπουργοί της Νέας Δημοκρατίας αναρωτιούνται αν η κυβέρνηση έχει τη βούληση να προχωρήσει με αυτά που πρέπει να γίνουν.

Η στασιμότητα στις αναγκαίες αναδιαρθρώσεις δεν πρέπει να μας εκπλήσσει. Όπως έγραφα πριν από 2-3 μήνες, πώς είναι δυνατόν μια συντηρητική κυβέρνηση να ηγηθεί της προσπάθειας μεταρρυθμίσεων; Πέραν τούτου, υποβόσκει μια συντηρητική νοοτροπία που ξεπερνά την κομματική ταμπέλα. Η συντήρηση –να μην αλλάξουμε τίποτα– βρίσκει δυνατούς εκφραστές σε όλα τα σημερινά πολιτικά κόμματα.

Τούτη η νοοτροπία του να μην αγγίζουμε, να μην αλλάξουμε, δεν μπορεί να ήρθε από το πούθενά. Έρχεται από το βάθος της ιστορίας μας. Ξεπερνά μάλιστα και τις σημαντικές προοδευτικές αλλαγές των θεσμών της χώρας μας.

Τι εξηγεί τη σχεδόν μόνιμή μας διστακτικότητα όταν έρχεται η στιγμή να λύσουμε τις παθογένειες του συστήματος; Ας μην τις επαναλάβουμε τις παθογένειες αυτές.

Οι εφημερίδες και η τηλεόραση, ελέω μηνιού, ανακαλύπτουν μέρα με τη μέρα μια ακόμη «παθογένεια», ένα ακόμη «κουφό» σύστημα εκμετάλλευσης, κρυμμένο στις λεπτομέρειες μιας υπουργικής απόφασης, καλυμμένο στις ακαταλαβίστικες προτάσεις ενός νόμου. Τυπικό παράδειγμα μπορεί να φανταστεί ο καθείς:

Η προηγούμενη κυβέρνηση ξεκίνησε τις μεταρρυθμίσεις με γοργό ρυθμό. Ξεκίνησε τις ανατροπές γερά. Τόσο γερά ώστε ανατράπηκε από τους σημερινούς κυβερνήτες με πρόσχημα το δημοψήφισμα

...Σύμφωνα με την παράγραφο Θου, άρθρο Ξου, και βάσει του νόμου του 1923/157, όσοι υπάγονται στον νόμο του 1980/2240... έχουν το δικαίωμα, εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις, όπως περιγράφονται στην εγκύκλιο του 1993 του Υπουργείου... κ.λπ.).

Και να σου, περνάει ακόμη μια συντεχνιακή προσπάθεια.

Στασιμότητα

Ενώ το οικονομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ιδρύθηκε το σύγχρονο ελληνικό κράτος δεν έχει καμιά σχέση με τον σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο καπιταλισμό, ενώ από τον δέκατο ένατο αιώνα ο κόσμος έχει κά-

νει τούμπα, εμείς έχουμε μείνει στάσιμοι στην πράξη και στη νοοτροπία. Μένουμε με τις ίδιες προτάσεις, τις ίδιες βαρετές και μπαγιάτικες νοοτροπίες. Ακόμη να λύσουμε τα θέματα της κρατικής ή μη παιδείας, ενώ το σύστημα καταρρέει μπροστά στα μάτια μας. Ακόμη να ξεπεράσουμε τις ιδεολογικές αγκυλώσεις για την καύση οκουπιδιών, ενώ (2 φορές η λέξη ενώ) πληρώνουμε δυσβάστακτα πρόστιμα για τις χωματερές, ενώ πόλεις όπως η Κοπεγχάγη και η Βιέννη καλύπτουν τις μισές τους ενεργειακές ανάγκες καίγοντας οκουπίδια. Εδώ; Τζίφος.

Και παρά την κοσμογονία των τελευταίων δεκαετιών –πτώση της Ανατολικής Ευρώπης, ένταξη της χώρας στην ΕΕ και στην Ευρωζώνη, «ευφορία» του χρηματιστηρίου, παγκοσμιοποίηση της καθημερινότητάς μας σε όλους τους τομείς (ιατρικά, αλλά και wi-fi κινητά, πλάσμα τηλεόραση, ρομποτική, μετρό κ.λπ.)– και ενώ βιώνουμε την τεράστια κρίση του καπιταλισμού, εμείς τα ίδια και τα ίδια.

Γιατί όμως δεν αλλάζουμε; Υπάρχει μια υπόκωφη «επιμονή» που παραμένει έως και σήμερα, παρά τις τεράστιες αλλαγές σε θεσμούς και στο συνολικό οικονομικό περιβάλλον της χώρας.

Η δομή της εξουσίας

Προσπάθειες σοβαρές να μας διαφωτίσουν για το γιατί μια χώρα τραβάει τον ένα δρόμο και οδεύει προς το φως, ενώ η άλλη μοιάζει με σκοτεινή καρικατούρα του παρελθόντος της, έρχονται από δυο μελετητές, ο ένας Τούρκος, ο Acemoglu, και ο άλλος Αμερικανός, ο Robinson. (Ο Ατοσέμογλου μάλιστα θα μιλήσει κατά τη διάρκεια τιμητικού διδακτορικού στις 5 Σεπτεμβρίου στο

Αν οι νόμοι δεν αγγίζουν τις συντεχνίες και τη διαπλοκή, αν οι νέοι θεσμοί δεν τους αποδυναμώνουν, τότε οι παθογένειες πάντα θα κερδίζουν το παιχνίδι

Πανεπιστήμιο Αθηνών, με τη στήριξη του παρόντος περιοδικού).

Η βασική τους παρατήρηση είναι ότι οι πάμπολλες θεομικές αλλαγές προς το «δημοκρατικότερο» –σε οποιοδήποτε πολιτεύμα– δεν σημαίνει ότι ξαφνικά η δομή της εξουσίας άλλαξε και αυτή προς το «δημοκρατικότερο». Μάλιστα, η πολιτική ελίτ, ή η οποιαδήποτε μικρή ομάδα επιρροής (καθηγητές συνδικαλιστές, ιατροί, μεγαλο-επιχειρηματίες, διαπλοκή, μέσα μαζικής ενημέρωσης, μίντια κ.λπ.), έχουν μια οργανωτική υπεροχή ως προς τη λύση των προβλημάτων τους.

Το ζήτημα φυσικά δεν είναι να εντοπίσουμε το πρόβλημα και μόνο. Πρέπει να δούμε ποιες είναι οι προϋποθέσεις ώστε τα διάφορα «συμφέροντα» (όπως τα λέμε) να αναγκαστούν να παραχωρήσουν την εξουσία τους. Μόνο έτσι θα αρχίσουν να αλλάζουν νοοτροπίες. Μόνο έτσι θα μπορέσει η χώρα να ξεφύγει μια και καλή από τις χρόνιες παθήσεις της και να αρχίσει η πολυπόθητη ανάπτυξη.

Οι παθογένειες ενός πολιτεύματος δεν είναι ελληνικό «προνόμιο». Ας πάρουμε παράδειγμα από άλλη ήπειρο που κάπου μας μοιάζει. Οι χώρες της Λατινικής Αμερικής δεν είναι πια αποικίες, δεν υιοθετούν πια πρακτικές στην αγορά της εργασίας από τον Μεσοαίωνα της Ισπανίας, δεν έχουν πια σκλάβους. Οι παλιοί θεσμοί της οικονομίας έχουν εξαφανιστεί.

Παρά ταύτα, οι εργασιακές σχέσεις παραμένουν σχεδόν όπως πάντα – σχέσεις υποτέλειας. Παρά τις επαναστάσεις και τις δικτατορίες, παρά τις αλλαγές της σκιάλης από έναν πρωθυπουργό στον άλλον, παρά τη λειτουργία δημοκρατικού πολιτεύματος, η ίδια οικονομική ελίτ κυβερνά τους τόπους αυτούς από τον δέκατο ένατο αιώνα.

Η ίδια ελίτ

Οι νόμοι έχουν αλλάξει. Θεσμοί έχουν πάει προς το προοδευτικότερο. Αλλά η ελίτ παραμένει ίδια, είτε λέγεται Νικαράγουα είτε λέγεται Αργεντινή. Έτσι εξηγείται μια διαχρονική παθογένεια που κρατάει τις χώρες πίσω. Όσο κυβερνούν οι ίδιες ελίτ, γράφει ο Ατσέμογλου, δεν μπορούμε να περιμένουμε μια πραγματική υγιή ανάπτυξη. Στην Αφρική τα πράγματα είναι χειρότερα: οι ελίτ αλλάζουν, αλλά οι νέες «ελίτ», η νέα δομή εξουσίας, υιοθετεί χειρότερες πρακτικές από τις προηγούμενες, με αποτέλεσμα την καταρράκωση των φτωχών αυτών χωρών.

Η υιοθέτηση «δημοκρατικών» μέτρων που δίνει εξουσίες προς τον «λαό» δεν σημαίνει τίποτα όσο οι δομές της κρυφής και μη θεσμοθετημένης εξουσίας παραμένουν ίδιες

Στη Βόρεια Αμερική, η κληρονομιά της σκλαβιάς στον Νότο φαίνεται να εξηγεί ότι εκεί «κάτω» η οικονομία έως τη δεκαετία του 1960 έμεινε στάσιμη. Ενώ απελευθερώθηκαν διά νόμου οι σκλάβοι στην Αμερική, στο Νότιο τμήμα παρέμεινε το ίδιο καθεστώς εξουσίας. Έτσι καθιερώθηκε ένας ανεπίσημος θεσμός του πολύ φτηνού (και συνήθως μαύρου) εργάτη. Όσο έλεγε η ίδια «κάστα» και οι ίδιες οικογένειες την πολιτική και την οικονομία των πολιτειών, τόσο δεν άλλαζε η ουσία της οικονομίας του Νότου.

Η ανεπίσημη φυλετική διάκριση ανατράπηκε βίαια τη δεκαετία του 1960. Οι προοδευτικές πολιτικές που επιβλήθηκαν με

αίμα στον Νότο τη δεκαετία αυτή, με νόμους προστασίας και ισότητας στους μισθούς και στα επαγγέλματα και στην πρόσβαση σε θέσεις κλειδιά για τους μαύρους, έσπασαν την εξουσία της τοπικής ελίτ. Εκείνη έχασε σιγά-σιγά την πραγματική της δύναμη. Απελευθερωμένες από την παλιά ελίτ, και προπάντων από την παλιά νοοτροπία, οι πολιτείες στον Νότο άρχισαν επιτέλους να αναπτύσσονται ραγδαία και σήμερα έχουν ξεπεράσει κατά πολύ τις παλιές αγκυλώσεις.

Διαπλοκή

Συμπέρασμα; Η υιοθέτηση «δημοκρατικών» μέτρων που δίνει εξουσίες προς τον «λαό» δεν σημαίνει τίποτα όσο οι δομές της κρυφής και μη θεσμοθετημένης εξουσίας παραμένουν ίδιες.

Αν οι νόμοι δεν αγγίζουν τις συντεχνίες και τη διαπλοκή, αν οι νέοι θεσμοί δεν τους αποδυναμώνουν, τότε οι παθογένειες πάντα θα κερδίζουν το παιχνίδι.

Με αυτή την ανάλυση ανά χείρας, μπορούμε να καταλάβουμε πόσο δύσκολο είναι το έργο μπροστά μας. Και μπορούμε να καταλάβουμε γιατί έχει παγώσει το μεταρρυθμιστικό έργο εδώ και δύο περίπου χρόνια. Η προηγούμενη κυβέρνηση ξεκίνησε τις μεταρρυθμίσεις με γοργό ρυθμό. Ξεκίνησε τις ανατροπές γερά. Τόσο γερά ώστε ανατράπηκε από τους σημερινούς κυβερνήτες (κατά τους έγκυρους *Financial Times*) με πρόσχημα το δημοψήφισμα.

Το παράλογο της υπόθεσης είναι ότι καλούνται οι ίδιοι να συνεχίσουν τις μεταρρυθμίσεις, τις ίδιες μεταρρυθμίσεις που οδήγησαν στο άδοξο τέλος της πρώτης «μνημονιακής» κυβέρνησης. Φυσικά, ο ΣΥΡΙΖΑ δεν απειλεί τις συντεχνίες – και αν έρθει ποτέ στην εξουσία, η τελευταία ελπίδα ανατροπών θα έχει οβήσει για καλά. ■